

Gramàtica històrica de la llengua catalana

FRANCESC BERNAT I BALTRONS

Universitat de Barcelona

francesc.bernat@ub.edu

BATLLE, MARTÍ I CASTELL, MORAN & RABELLA (2016): Mar Batlle, Joan Martí i Castell, Josep Moran, i Joan Anton Rabella, *Gramàtica històrica de la llengua catalana*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

No és fàcil fer una ressenya d'una gramàtica històrica, perquè la varietat de fenòmens i reflexions sobre els canvis d'una llengua que s'hi exposen és de tal magnitud que hom pateix per presentar-la acuradament en poc espai. Amb tot, això és poc comparat amb la gosadia —i preparació— que cal per embarcar-se en l'aventura d'escriure una obra d'aquesta envergadura. I més tenint en compte que en català hi ha uns precedents de primera fila: les gramàtiques històriques d'Antoni M. Badia (1951) i Francesc de B. Moll (1952). Els autors del llibre que comentarem seguidament eren conscients d'aquests reptes, però la seva perícia ha fet que avui ja puguem disposar d'un nou manual que no només està plenament a l'altura dels dos clàssics esmentats sinó que presenta de manera clara i satisfactòria tots els avenços de la lingüística històrica catalana.

Ens referim a la *Gramàtica Històrica de la Llengua Catalana* (a partir d'ara GHLC) de Mar Batlle, Joan Martí i Castell, Josep Moran i Joan Anton Rabella, editat per les Publicacions de l'Abadia de Montserrat (2016). Els autors, reconeguts experts en lingüística diacrònica catalana, van decidir reunir un conjunt de treballs inèdits o posats al dia i publicar-los conjuntament. Com a conseqüència, cada especialista ha pogut excel·lir en les respectives seccions, tot i que a vegades es noten algunes diferències formals entre les parts. Amb tot, cal reconèixer que homogeneïtzar una obra tan vasta i complexa no era una tasca fàcil, per la qual cosa els autors han preferit mantenir la redacció original amb els mínims canvis necessaris.

La GHLC es divideix en quatre grans parts (fonètica, morfologia nominal, morfologia verbal i sintaxi) precedides per un pròleg i una breu introducció. És d'agrair que la bibliografia de cada secció es presenti al final de cada secció per facilitar-ne la consulta. En el pròleg s'exposen els orígens, estructura i objectius de l'obra, i en la introducció s'hi fa una panoràmica de la lingüística històrica, les relacions que manté amb altres matèries, els conceptes més importants que ha posat en circulació i s'expliciten les fonts de què ha begut el llibre. En aquest sentit, la GHLC s'aparta de les gramàtiques històriques anteriors, que sempre començaven amb una secció dedicada a la formació i la descripció de la variació dialectal de la llengua catalana, i entra de ple en l'exposició dels mètodes i els objectius de la lingüística històrica.

La primera part, dedicada a la fonètica (ps. 11-180), ha estat preparada per Batlle, Moran i Rabella. Els tres autors parteixen dels sons del llatí, tant del culte

com del vulgar, per tal de resseguir fil per randa els canvis articulatoris que van donar lloc a la fonètica del català, des de l'antic fins a la variació moderna. Com és habitual en aquest tipus d'obres, distingeixen l'evolució del vocalisme tònic de l'àton i presenten els canvis en les consonants segons la posició que ocupaven aquests fonemes en els mots llatins, distingint les simples de les agrupades. Cal destacar-ne el detallisme en la descripció dels fenòmens i la munió d'exemples aportats. Els autors també presten atenció als metaplasmes particulars no regularitzables (supressió o addició de fonemes, assimilacions, metàtesis, etc.), als quals es dedica un capítol a banda. En aquesta part només trobem a faltar més coherència en l'ús de l'alfabet fonètic i el fet que no totes les hipòtesis més importants sobre l'evolució dels fonemes catalans hi són exposades.

La segona part, escrita també pels tres autors de la primera, està consagrada a la morfologia nominal (ps. 181-297). Després d'explicar les profundes diferències entre el sistema morfològic del llatí i del català (especialment la pèrdua del sistema de casos i l'aparició de noves classes de mots, com els articles i els clítics), els autors destaquen que en la formació de la morfologia catalana hi han intervingut tant els canvis fonètics com el fenomen de l'analogia. A continuació, es detalla amb profunditat l'evolució històrica de cada una de les categories implicades en el sintagma nominal: noms, adjectius, numerals, demostratius, articles, pronoms personals, possessius, interrogatius, relatius i indefinits. Així mateix, també es comenten en aquesta part les tres categories invariables del català (adverbis, preposicions i conjuncions), cosa que potser caldria haver justificat. Com en la secció anterior, sovint es comenten les hipòtesis plantejades sobre canvis morfològics que no són prou clars i en alguns casos els autors proposen noves explicacions als enigmes exposats.

La tercera part de la GHLC, dedicada a la morfologia verbal, és una de les més extenses i detallades (ps. 299-473). Els dos autors, Batlle i Moran, comencen remarcant que el sistema verbal de les llengües romàniques és hereu directe del llatí, tot i que amb modificacions en algunes de les categories, sobretot les d'aspecte i temps. Així mateix, se subratlla que els canvis fonètics i l'analogia també han estat determinants en la configuració dels verbs catalans, però amb una intensitat superior d'aquest darrer fenomen, fins al punt que això explica la gran variació dialectal de la morfologia verbal en català. Després d'exposar els canvis en les categories i en les formes no personals, Batlle i Moran, s'endinsen en l'evolució de cada una de les persones i temps verbals, primer de les simples i després de les compostes. Seguidament, els autors dediquen un apartat a l'evolució dels principals verbs irregulars, amb la mateixa minuciositat amb què han presentat anteriorment els regulars. Clouen aquesta part uns annexos amb uns esquemes molt útils. L'únic detall que esmenaríem d'aquesta impressionant i aprofundida síntesi històrica és la petitesa dels signes que indiquen la durada de les vocals llatines.

Arribem finalment a la part més original i extensa de la GHLC: la secció dedicada a la sintaxi (ps. 475-692), escrita per Joan Martí i Castell. Atès que una de les crítiques que sovint s'han adreçat a les gramàtiques històriques és l'absència

de tractament de la sintaxi, els autors tenien molt clar que aquest nivell lingüístic no hi podia faltar. Una característica distintiva d'aquesta secció de la GHLC és la constant insistència en el pas de la parataxi a la hipotaxi en la sintaxi de les llengües romàniques i com ha repercutit aquest procés en el desenvolupament del català com a llengua formal (o la maduresa de la llengua, segons l'autor). Martí, en conseqüència, destaca que pràcticament tots els nexes sintàctics són formes creades *ex novo* en català, la majoria per processos de gramaticalització. A partir d'aquesta premissa, l'autor estructura la seva exposició sobre la diacronia de la sintaxi del català en seccions dedicades a les categories gramaticals, seguint el model dels apartats de morfologia nominal i verbal, i amb una atenció preferent als nous recursos sintàctics romànics. Això provoca, com era d'esperar, alguns encavalcaments amb les dues parts de morfologia de la GHLC, però Martí sempre sap enfocar l'exposició cap als aspectes més vinculats amb la sintaxi o que no s'havien tractat anteriorment. Així mateix, hi apareixen capítols nous, com els dedicats a la concordança i a l'ordre dels elements a la frase.

En definitiva, la GHLC és una summa actualitzada i rigorosa sobre els canvis històrics que expliquen la formació del català, però adreçada alhora a qualsevol lector culte per la seva claredat expositiva. Fins i tot, hi ha un aspecte més d'aquesta obra que al nostre entendre cal subratllar: demostrar que la vella gramàtica històrica està ben viva i que encara pot aportar obres d'aquest calibre a la lingüística catalana. Estem convençuts, doncs, que aviat esdevindrà un manual de referència indefugible.

Cent anys de “Normes ortogràfiques”

MARGALIDA RAMON SITJAR

Universitat Autònoma de Barcelona
margalida_ramon@hotmail.com

CASALS & NOGUÉ (2016): Daniel Casals i Neus Nogué (eds.), *Cent anys de “Normes ortogràfiques”*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; «Biblioteca Milà i Fontanals», 63.

L'Institut d'Estudis Catalans va promulgar les *Normes ortogràfiques* el 24 de gener de 1913 i coincidint amb el centenari de la seva aprovació, el 2013, el Màster Oficial Interuniversitari d'Estudis Avançats de Llengua i Literatura Catalanes, codirigit per la Universitat Autònoma de Barcelona i la Universitat de Barcelona, volgué dur-ne a terme un balanç. Per aquest motiu va promoure dues iniciatives, que van ser la celebració de dues sessions científiques per commemorar aquesta data i la materialització de cinc de les ponències pronunciades en aquestes jorna-